

Prof. dr. Edi SHUKRIU

KONTRIBUTI I AKADEMIK ALI HADRIT NË TRAJTIMIN E HISTORISË ANTIKE

Akademik Ali Hadri, si themelues i studimeve historike në

Kosovë dhe në trojet ku jetonin shqiptarët në ish Jugosllavi, është dashur të merret edhe me historinë antike, sidomos në tekstet mbi historinë shqiptare, ku duhej nisur nga rrënjët parahistorike dhe historike. Ai me kohë ka qenë i vetëdijshëm për mungesën e burimeve të shkruara për historinë antike dhe atë mesjetare, në veçanti për historinë ilire dhe atë të arbërve, dhe për nevojën e shfrytëzimit të

burimeve të tjera historike, pikësëpari ato arkeologjike. Ishte po aq i vetëdijshëm se studimi i historisë antike është një fushë e veçantë, komplekse dhe interdisiplinare, andaj jo rastësisht mbështeti zhvillimin e kuadrove të kësaj fushe.

Mendoj se kontributi i akademik Hadrut në fushën e historisë antike përfshin pesë segmente kryesore: 1. Trajtimi i çështjeve të historisë antike; 2. Përpilimi i teksteve shkollore; 3. Botimi i teksteve arkeologjike në revistën Përparimi; 4. Arkeologjia - lëndë studimi në Degën e Historisë të Universitetit të Prishtinës dhe 5. Kundërshtimi i pseudoshkencës në trajtimin e historisë antike.

Trajtimi i çështjeve të historisë antike

Akademik Hadri trajtoi çështjet kyçe të historisë antike të rajonit, siç ishte çështja e shtetit ilir apo etnogjeneza ilire-shqiptare. Në këto trajtime vjen në shprehje qasja analitike, forca e argumentit dhe shprehja e mendimit kritik, në veçanti në kuadër të trajtimit të historiografisë jugosllave mbi shtetin ilir.¹

Artikulli i hershëm mbi luftërat iliro-romake dhe kryengritjen e madhe të ilirëve është i një niveli tjetër dhe ka më shumë karakter informativ,² si dhe në tekstet e tjera që përfshijnë periudhën antike. Këtë karakter e ka dhe monografia mbi historinë e Gjakovës sa i përket historisë antike, por duhet cekur se në të autori ofron të dhëna arkeologjike nga rajoni, si është Gadisha te Ura e Fshejtë, monumentet epigrafike të zbuluara gjatë hapjes së themeleve të hotel 'Lirisë' në Gjakovë, pitosi i gjetur në tarracën aluviale të Erenikut apo monedha nga lugina e Vogovës.³ Në rastin e Gadishës te Ura e Fshejtë konstatoi me të drejtë se ky lokalitet arkeologjik nuk mund të identifikohet me stacionin Gabuleo, si mendonin më parë autorët Emil Çerškov apo e Qamil Lleshi.⁴

Profesor Ali Hadri në kalanë e Shkodrës

¹ Ali Hadri, Kritikë historiografike I, Shkup, 1973, 5-15; I njëjti, Shqiptarët, emri, gjeneza dhe zhvillimi, Enciklopedia e Jugosllavisë (botimi i dytë), Zagreb 1980, 72, 75-79.

² Po aty, Luftërat iliro-romake dhe kryengritja e madhe të ilirëve, Përparimi 7-8. Prishtinë 1958, 491-496.

³ Po aty, Gjakova në Lëvizjen Nacionalçlirimtare, Prishtinë, 1974, 11-12.

⁴ Po aty, 12. Shih dhe: Emil Čerškov, Oko problema komunikacija i položaj naselja na Kosovu i Metohiji u rimskom periodu, Glasnik Muzeja Kosova i Metohije II, Priština, 1957, 72; Qazim Lleshi, Popullsia dhe vendbanimet e Metohisë jugore, Përparimi 6, Prishtinë, 1966, 389.

Pa dyshim, akademik Hadri kontribuoi që çështja e ekzistimit të shtetit ilir, e mohuar një kohë të gjatë, të konsiderohet si çështje e kryer, ashtu si është i qartë zhvillimi urban te ilirët e jugut dhe aftësia shtetformuese e ilirëve. Po ashtu është argumentuar dhe ekzistimi i shtetit dardan, po aq i mohuar.⁵ Ndërkohë është e nevojshme që në nivel ndërkombëtar të vihet në pah vendi dhe kontributi i ilirëve në krijimin e bazave të historisë antike evropiane dhe të historisë e kulturës evropiane në përgjithësi. Kjo shtrën nevojën që të intensifikohen përpjekjet për përfshirjen e historisë së ilirëve në universitetet e vendeve të tjera, pos atyre ku dikur jetuan ilirët. Thellimi i studimeve interdisiplinare mbi dardanët do të duhej të ishte sot një nga prioritetet më të larta të qeverisë së Kosovës, si interes nacional, shkencor, kulturor dhe ekonomik, që do të ishte njëkohësisht dhe vazhdim i rrugëve të iniciuara nga akademik Ali Hadri.

Tekstet shkollore

Akademik Hadri i kushtoi një pjesë të veprimtarisë së tij përpilimit të teksteve shkollore mbi historinë shqiptare, pasi që këto mungonin në gjuhën shqipe dhe kishte nevojë për edukimin dhe ngritjen e vetëdijes mbi këtë histori. Kështu, ai u nis nga themelet, pa të cilat asnjë histori nuk mund të nis, duke përfshirë tema nga parahistoria e historia ilire, si pjesë e historisë antike, gjithnjë duke u mbështetur edhe në rezultatet e arkeologjisë.⁶ Ndër të parët kuptoi dhe potencoi rolin e arkeologjisë si burim tejet i rëndësishëm i historisë, andaj jo rastësisht librat e tij mbi historinë shqiptare përmbajnë tekste nga kjo fushë, si dhe foto e ilustrime të shumta. Përfshirja e parahistorisë dhe e historisë antike të popullit shqiptar në këto tekste

⁵ Edi Shukriu, *Kosova antike*, Prishtinë, 2004, f. 68-93; E njëjta, *Shteti Dardan*, Kosova 22/23, Instituti i Historisë, Prishtinë, 2003, F. 9-33.

⁶ Ali Hadri – Milan Perkaj, *Pasqyrë e historisë nacionale shqiptare*, Rilindja, Prishtinë, 1960; Ali Hadri, *Pasqyrë e historisë së shqiptarëve për nxanësit e shkollave të mesme*, Rilindja, Prishtinë, 196; Po aty, *Historia e popullit shqiptar për shkollat e mesme*, Rilindja, Prishtinë, 1967.

është njëkohësisht edhe kontribut për historinë antike në përgjithësi, duke pasur parasysh rolin e ilirëve në historinë antike evropiane si dhe në periudhat vijuese. Në to autori trajton edhe tema të mbështetura në rezultatet e arkeologjisë, nga epoka e paleolitit e më tej,⁷ si dhe tema të ndërlidhura me historinë antike greke, kelte e romake. Në këtë kuadër ai parashtron çështjen e kolonizimit grek,⁸ ndikimet kelte, si dhe çështjet e ndërlidhura me historinë antike romake, si janë pushtimet romake dhe luftërat e ilirëve apo ndikimet e kulturës romake në atë ilire.⁹

Tekstet shkollore janë tekste sintezë dhe janë përpiluar duke u mbështetur me shumë kujdes në rezultatet e studimeve të studuesve të fushës së arkeologjisë dhe të historisë antike, me që gjë ai dëshmon dhe seriozitetin e tij si shkencëtar. Shkrimet kanë një gjuhë të qartë dhe janë të pangarkuar me detaje, gjithnjë duke i respektuar kërkesat pedagogjike-didaktike të kohës në të cilën shkroi dhe duke iu përshtatur moshës së nxënësve të cilëve iu dedikohet teksti. Akademiku bëri dhe një recension të gjerë të tekstit Historia e Shqipërisë për shkollat e mesme, të botuar në Tiranë, ku arkeologjia dhe historia antike zënë hapësirë të konsiderueshme.¹⁰

Botimi i teksteve arkeologjike në revistën “Përparimi”

Roli i revistës “Përparimi” për zhvillimin e shkencës në Kosovë është mjaft i madh, siç është edhe kontributi i drejtpërdrejt apo i tërthortë i akademik Hadrit për botimin e teksteve nga historia antike, veçanërisht, nga fusha e arkeologjisë. Kështu, që në vitin 1955 u botuan tekstet e specialistëve të fushës mbi neolitin në Kosovë,¹¹ Ulpia-

⁷ Po aty; Ali Hadri, vep. e cit., 1967, 7-14.

⁸ Po aty, 8-10; Ali Hadri, vep. e cit., 1967, 25-27.

⁹ Ali Hadri, Luftat iliro-romake dhe kryengritja e madhe e ilirëve, Përparimi 7-8/1958, Prishtinë, 1955, 91-496.

¹⁰ Ali Hadri, Historia e Shqipërisë për shkollat e mesme, Tiranë 1965, Përparimi 2, Prishtinë, 1966, 606-611.

nën,¹² mbi ilirët dhe prejardhjen e tyre,¹³ për të pasuar në vitin 1956 me tekstin mbi arkeologjinë dhe rolin e saj në shkencat historike¹⁴ apo tekstin e vetë autorit mbi luftërat iliro-romake dhe kryengritjen e madhe të ilirëve.¹⁵

Tekstet e botuara në revistën “Përparimi” ishin bazë e përshatshme për njohjen me të arriturat në fushën e historisë së hershme të Kosovës dhe vijimin e studimeve në këtë drejtim, si dhe për ngritjen e vetëdijes mbi rëndësinë e historisë antike dhe të arkeologjisë, si burim historik me vlera të shumëfishta.

Arkeologjia - lëndë studimi në Degën e Historisë

Njëra ndër kontributet e veçanta të Ali Hadrit për zhvillimin e studimeve në fushën e antikës është përfshirja e lëndës së arkeologjisë në Degën e Historisë të Universitetit të Prishtinës që nga koha e themelimit të kësaj dege. Me këtë ai dëshmoi një vetëdije tejet të lartë prej shkencëtari dhe intelektualit me vizion, i cili në thelb i kuptoi kërkesat e studimeve të mirëfillta të historisë dhe nevojat e zhvillimit të Kosovës. Kjo largpamësi e tij bie ndesh me rrjedhat e vitit 2007, kur kishte përpjekje që arkeologjia të hiqej si lëndë e detyrueshme nga Dega e Historisë. Natyrisht, në Kosovën e sotme, vizioni i tij i hershëm është dashur të pasojë me përpjekjet e përbashkëta për avancimin e arkeologjisë dhe të historisë antike dhe krijimin e specialistëve të nevojshëm të kësaj fushe. Hap i mëtejshëm do të duhej të ishin menaxhimi i trashëgimisë kulturore, në veçanti të asaj arkeologjike, dhe shfrytëzimi për zhvillimin e ekonomisë turistike

¹¹ Nikolla Tasiq, Neoliti i ri në Kosovë e Metohi, Përparimi 3/1955, Prishtinë, 1955, 145-151.

¹² Emil Çershkov, Ulpiana – visar i shekujve, Përparimi, 4/1955, Prishtinë, 1955, 216-222.

¹³ Dr. Millutin Garashanin, Ilirët dhe prejardhja e tyre, 6/1955, Prishtinë, 1955, 323-333.

¹⁴ Emil Çershkov, Arkeologjia, roli dhe vendi i saj në shkencat historike, Përparimi 9/1956, Prishtinë, 1955, 559-563.

¹⁵ Ali Hadri, Luftat iliro-romake..., 91-496.

të Kosovës, që janë kërkesa të zhvillimeve bashkëkohore në Evropë dhe në botë.

Me këtë rast duhet përmendur edhe rolin e akademik Hadrit në Sektorin e Historisë të Akademisë së Shkencave dhe të Arteve të Kosovës, përkatësisht përforcimin e tij në fund të viteve të '80-ta, ku kujdes i veçantë duhej t'i kushtohej arkeologjisë dhe historisë antike. Viti 1981, si nismë e sulmeve të intensifikuara ndaj shkencës kosovare nga ana e regjimit serb dhe jugosllav, në veçanti ndaj akademik Ali Hadrit, pengoi realizimin e këtyre mëtimeve. Është e absurditet i kohës që sot AKSHA, të cilës ia vuri bazat edhe themeluesi i historisë në trojet jashtë Shqipërisë, nuk ka asnjë historian që vepron në Kosovë, ndërsa Sektori i Historisë udhëhiqet nga një jo historian.

Akademik Hadri, si themelues dhe udhëheqës i Institutit të Historisë, ishte i vetëdijshëm se në një kohë të ardhme instituti duhej të përfshinte edhe historinë antike, ashtu si u bë me atë bizantine. Uroj Institutin e Historisë që këtë vizion po e bën realitet dhe se në këtë institucion po përfshihen studimet e të gjitha periudhave historike.

Kundërshtimi i pseudoshkencës në trajtimin e historisë antike

Politika hegjemoniste serbe, që nisi të ngre kokë pas aprovimit të Kushtetutës së vitit 1974 dhe u intensifikua nga vitit 1981, një ndër caqet kryesore kishte mohimin e prezencës shqiptare në Kosovë para shekullit XVII dhe çështje të tjera që kishin për qëllim zhvlerësimin e rezultateve të shkencës që zhvillohej në Kosovë. Akademik Ali Hadri u bë ndër më të zëshmit që kundërshtoi publikisht paraqitjen e pseudoshkencës dhe shfrytëzimin e saj për nevoja politike të hegjemonizmit serb.¹⁶

E mendoj të rëndësishme të theksoj në fund se profesor Ali Hadri posedonte: Nivel të lartë shkencor, të mbështetur në forcën e argumentit; Vizion për zhvillimin dhe ndriçimin e të gjitha fushave

¹⁶ Ali Hadri, Pseudoshkenca është e dëmshme, Danas 16, 8 qershor 1982 dhe në Duga, shtator-tetor 1983.

të historisë; Ndjenjën e bashkëpunimit dhe të filozofisë së hapjes së dyerve për të tjerët dhe Guximin intelektual e kombëtar. Një qasje e tillë do të duhej të mbështetej dhe kultivohej nga të gjitha gjeneratat dhe atë jo vetëm të historianëve. Mendoj se ky do të ishte respekti më i madh ndaj veprës së Akademik Ali Hadrit dhe jetësim i vizionit të tij.

Prof. dr. Edi SHUKRIU

SUMMARY

CONTRIBUTION OF ACCADEMIC ALI HADRI ON THE HISTORY OF ANTIQUE

Ali Hadri's contribution on the history of antique, despite the fact his specialization is of later periods, comprises in five main directions:

1. Studying issues around antique history of Illyrian state, in particular position of Yugoslav historiography on Illyrian state;
2. Drafting textbooks including prehistory and history of antique as subject matter;
3. Edition of texts on archeology from other authors in Përparimi review which he headed;
4. Inclusion of archeology as subject matter in Department of History in University of Prishtina;
5. Objection of pseudoscience in regard to the history of antique.

Hadri realized and emphasized the role of archeology as very relevant source for history of antiquity, and supported interdisciplinary approach in studying history in general. Academic Hadri had openly rejected the access of pseudo-science and its instrumentalism by the Serbian hegemony to political goals utilization.

Advancing interdisciplinary studies on Dardans today should be among high priorities of the Government in Kosova, as it is a national, scientific, cultural and economic interest which, at the same time, would represent a continuity of Academic Ali Hadri's path.